

WOENSDAG

7

JANUARI

Is *spijkerbalsem* nog een
bruikbaar medicijn?

van Dale

In het midden van de 18e eeuw bracht een zekere Jan Spijker een wondermiddel op de markt: terpentijnzalf. Het middel was ongeveer een eeuw eerder uitgevonden in Italië, maar Jan Spijker wist het op een of andere manier zo te presenteren dat hij in Nederland de enige echte *spijkerbalsem* aan de man mocht brengen; een mengsel van was, sesamolie en Venetiaanse terpentijn, dat menig mens van zijn pijnen en pijnjes zou verlossen.

Spijker was van huis uit aanspreker (doodbidder), maar met de productie en verkoop van de naar hem vernoemde balsem werd hij rijk, sinkend rijk. Ook na zijn dood (rond 1790) bleef zijn familie in de 'Troost der armen' (zoals het middel ook wel genoemd werd) handelen. Inmiddels werd dezelfde balsem ook door andere fabrikanten aangeboden: *spijkerbalsem* was dus een doodgewoon woord geworden. In de 19e eeuw was het bovendien een populair woord. De meeste mensen wisten echter toen al niet meer dat *spijkerbalsem* een *eponiem* is, een woord dat genoemd is naar een persoon.

Vandaag de dag staat *spijkerbalsem* nog steeds in Van Dale, maar het woord wordt veel minder vaak gebruikt dan in de 19e eeuw en het begint van de 20e eeuw. De kans dat het woord de 21e eeuw zal overleven, is daarmee wel erg klein geworden.

D O N D E R D A G

8

J A N U A R I

Waarom denken we dingen toch
altijd *heel erg*?

vanDale

2014 is nog maar net geschiedenis. Onze taal is het afgelopen jaar nu en dan in het nieuws geweest, dankzij nieuwe woorden, grammaticale kwesties, overbodige Engelse woorden en natuurlijk het lelijkste woord van het jaar.

In 2013 werd *kids* tot het ergste woord van het jaar gekozen. Een internetverkiezing wees uit dat we het collectief *nóóit* meer over de *kids* wilden hebben. Maar ook in 2014 was *kids* nog steeds een doodgevoon woord. Hippe ouders trekken zich namelijk niets van zo'n banvloek op een woord aan: die gaan ook na zo'n verkiezing weer gewoon 'met de kids' op stap. Ook al is het nog zo'n 'erg woord'.

Over *erg* gesproken: het valt steeds weer op dat sommige handelingen die we vroeger simpelweg wel of niet deden tegenwoordig vaak *heel erg* gedaan worden. Een politicus zei: 'De VVD is heel erg van mening dat je moet kijken naar het individu' en op internet zijn zinnen als 'ik denk heel erg dat ik gelijk heb' niet zeldzaam meer. Denken mensen nu echt dat hun mening overtuigender is als ze iets *heel erg* zeggen te denken? Of proberen ze zo juist hun eigen twijfels te overstemmen? Wie het weet mag het zeggen. Voor taalgebruikers die ook wel eens gezegd hebben dat ze iets *heel erg denken*, is het misschien een mooi voorkomen voor 2015 om dat nooit meer te doen.

VRIJDAG

9

JANUARI

Naar welke rivier is de ***ebolakoorts***
vernoemd?

van Dale

Ebolakoorts of kortweg *ebola* is een zeer besmettelijke, tropische virusziekte die met inwendige bloedingen gepaard gaat. De ziekte wordt verwekt door een filovirus (een draadvormig virus), dat het *ebolavirus* wordt genoemd. Zowel de ziekte als het virus dat deze ziekte veroorzaakt, is genoemd naar de Ebola, een rivier in Noord-Kongo. In de buurt van deze zijrivier van de Zaire vond namelijk de eerste uitbraak van ebolakoorts plaats die veel media-aandacht kreeg. De ziekte was niet alleen zeer besmettelijk, maar het verloop ervan bleek ook razendsnel te gaan: kort na de besmetting werden mensen al ziek en niet veel later sterven ze aan inwendige bloedingen, waarover de meest gruwelijke verhalen de ronde doen. Deze snelle ontwikkeling van de ziekte maakt gelukkig dat het virus zich gewoonlijk niet gemakkelijk verspreidt: voordat mensen die met het ebolavirus besmet zijn geraakt, andere mensen kunnen besmetten, zijn ze namelijk al doodziek en daardoor immobiel geworden.

Ebola is een zogeheten zoönose, een ziekte die van dieren op mensen overgebracht wordt, al dan niet door tussenkomst van een drager. Er is nog niet heel veel over de ziekte bekend. Waar-schijnlijk zijn knaagdieren (muizen, vleermuizen) de dragers van het ebolavirus en springt het slechts nu en dan uit de dieren-wereld over op de mens.

ZATERDAG ZONDAG
10/11
JANUARI

Wat voor iemand ben je als je een
mister bean bent?

vanDale

Als iemand een *mister bean* wordt genoemd, dan wordt daarmee bedoeld dat iemand een snue wereldvreemde, maar zelfinge-nomen kluns is. Dit gelegenheidseponiem gaat terug op het personage Mr. Bean van de Britse acteur Rowan Atkinson (6-1-1955). In 1990 begint hij op grote schaal filmpjes te maken over Mr. Bean, die zich steeds in situaties wringt waarin hij ofwel zichzelf belachelijk dan wel anderen het leven zuur maakt.

In Nederland geniet de *silent clown* Mr. Bean – net als in Engeland en bijna honderd andere landen waarin de filmpjes worden uitgezonden – grote populariteit bij een breed publiek en het hoeft dan ook niet te verbazen dat de naam Mr. Bean vanaf eind jaren negentig steeds vaker als een soortaanuiding wordt gebruikt voor een klunzige komiek. In de krant bijvoorbeeld kan men kwalificaties als ‘een Mr. Bean-achtige figuur’ en ‘slapstick-acts met een hoog Mr. Bean-gehalte’ aantreffen. Ook worden andere komieken regelmatig als ‘een ... Mr. Bean’ gepresenteerd. Zo heeft de krant het over ‘een Franse Mr. Bean’ en ‘een Belgische Mr. Bean’, en zelfs over ‘de Nederlandse Mr. Bean’. Het is duidelijk: de komische figuur Mr. Bean is zo bekend, dat hij als type fungeert en de naam Mr. Bean kan daardoor als soortaanuiding voor een ‘(mager) stuntelige komische figuur’ fungeren.

MAANDAG

12

JANUARI

Hoe gebruiken we het woord
miezerig en waar komt het
vandaan?

vanDale

Miezerig betekent eigenlijk 'regenachtig'. Het woord is afgeleid van *miezeren* of *miezelen* (motregen), dat teruggaat op een Middelnederlands woord voor nevel: *misel*. Door klankeensluiting met *miser*, het Latijnse woord voor 'armzalig', heeft *miezerig* in een ver verleden de figuurlijke betekenis 'nietig' gekregen: 'een miezerig mannetje' bijvoorbeeld is iemand die klein van stuk is of er ongezond uitziet, een schriel kereltje. Daarnaast wordt *miezerig* soms ook gebruikt in de betekenis 'kleingeestig' of zelfs 'minderwaardig'. Die betekenissen sluiten aan bij die van een ander Nederlands woord, *mies* (zoals in 'een mies mannetje'), dat teruggaat op het Hebreeuwse woord voor minderwaardig, *mius*.